

Barn med stort læringspotensial

- Veileder for barnehager og skoler

Vedtatt i Utvalg for oppvekst og kultur desember 2017

Innhold

Forord	3
Hva kjennetegner barn med stort læringspotensial?	4
Identifisering i barnehagen	5
Kognitive kjennetegn og læringsatferd - førskolealder (Thurmann, 2015)	5
Sosiale og emosjonelle kjennetegn i førskolealder	6
Identifisering i skolen	8
Flinke elever versus elever med stort læringspotensial (Idsøe, 2014)	8
Profilen for elever med stort læringspotensial	9
Sosiale og emosjonelle kjennetegn i skolealderen	10
Utfordringer i identifiseringsarbeidet	10
Identifiseringsstrategier	11
Rutiner og ressurser	12
Foreldre som ressurs	12
Overganger	12
PP-tjenesten sin rolle	13
Pedagogiske strategier - barnehage	14
Tiltak skole	15
Pedagogiske strategier - skole	15
Tilpasset undervisning og differensiering	17
Lærerens rolle	18
Referanser	20
Anbefalt litteratur - barnehage	21
Anbefalt litteratur - skole	22

Forord

Veilederen er utarbeidet på bakgrunn av en bestilling fra kommunestyret til kommunalsjef for oppvekst og kultur om å utarbeide en veileder for arbeidet med elever med stort læringspotensial, etter lignende form som Stavanger kommunes veileder.

Mandatet som ble gitt arbeidsgruppa som har utformet veilederen, inkluderte barn med stort læringspotensial i barnehage og grunnskole. Både barnehage og skole har en felles forpliktelse til å ivareta læringsbehovet til alle barn uansett evner og forutsetninger.

Alle barn og unge skal ha likeverdige og gode muligheter for læring og utvikling i barnehage og skole i Sola. Rammepplan for barnehager 2017 sier at barnehagen skal tilpasse det allmennpedagogiske tilbudet etter barnas behov og forutsetninger. Alle barn skal få utfordringer tilpasset sine erfaringer, interesser, kunnskaper og ferdigheter.

Plikten til å gi det enkelte barn tilpasset opplæring i henhold til lovverket har i Norge tradisjonelt vært rettet mot barn og unge som trenger ekstra støtte i opplæringen. Mindre fokus har vært rettet mot flinke barn og barn med stort potensial for læring. Prinsippet om tilpasset opplæring gjelder imidlertid også for flinke elever og barn med et stort potensial for læring. Denne elevgruppa skal føle seg akseptert, anerkjent og inkludert på samme måte som andre barn i barnehage og skole i Sola. En mangel på tilpasset opplæring for å stimulere de kognitive evnene til barn med stort læringspotensial og gi de relevant støtte i barnehage og skoleløpet, kan føre til at de presterer lavere eller mister motivasjonen til å fullføre utdanningen, med skolefravall og psykiske vansker som et mulig resultat.

Formålet med denne veilederen er å gi en introduksjon til hva som kjennetegner barn med stort læringspotensial, og hvordan barnehagene og skolene i Sola skal tilnærme seg arbeidet med denne gruppen barn. Veilederen er utarbeidet for å gi ledere og ansatte i barnehage og skole i Sola kunnskap til å oppdage barn med stort læringspotensial, og hjelp i arbeidet med å tilpasse det pedagogiske opplegget og undervisningen til det enkelte barns behov og forutsetninger. Den er også utformet med tanke på å gi informasjon til foresatte om barn med stort læringspotensial og om kommunens målsettinger i arbeidet med målgruppa.

I arbeidet med vår veileder har det vært til god hjelp å kunne se til Stavanger, Bærum og Tønsberg kommunes veiledere. Vi vil også rette en takk til foreldreforeningen Lykkelige Barn, som har bidratt med innspill i arbeidet og invitert oss til flere foredrag. Takk også til lærer og talentveileder i Stavanger kommune, Anne Maren Meland, for inspirerende foredrag.

Sola, mars 2018

Rune Moen
Kommunalsjef for oppvekst og kultur

Hva kjennetegner barn med stort læringspotensial?

Alle barn har et læringspotensial. Men noen barn lærer raskere og tilegner seg mer kompleks kunnskap sammenlignet med jevnaldrende. Begrepet barn med stort læringspotensial omfatter barn som har et stort eller ekstraordinært potensial for læring på et eller flere faglige områder.

Ulike norske og internasjonale fag- og forskningsmiljøer anvender en rekke ulike begreper om den gruppen barn vi fokuserer på her. Vi har valgt å benytte begrepet «barn med stort læringspotensial» i tråd med nyere norske utredninger. Begrepet brukes om en svært sammensatt gruppe barn. Det inkluderer både barn som presterer høyt, barn som har potensial for å prestere på de høyeste nivåene i skolen, samt barn som har et ekstraordinært læringspotensial.

Forskere anslår at 10-15 % av barn og unge i Norge har et stort læringspotensial. I denne gruppen inkluderes både barn som presterer eller har potensial til å prestere i toppen av sitt alderstrinn. Av disse 10-15 %, regnes 2-5 % til å ha et ekstraordinært læringspotensial. Dette dreier seg om barn med høy yteevne på intellektuelle og/eller kreative områder eller usedvanlig gode lederegenskaper, eller som presterer, eller har potensial for å prestere, eksepsjonelt godt på ulike områder. Disse barna vil typisk ha en kapasitet som ligger flere alderstrinn foran deres jevnaldrende.

Et barns læringspotensial utvikler seg i et komplekst samspill mellom arv og miljø. Barn har ulike medfødte forutsetninger for læring, men uansett utgangspunkt, har miljøet barnet møter stor betydning for hvordan et barns læringspotensial får mulighet for å utvikle- og utfolde seg.

Dette er noe av årsaken til at vi velger å benytte begrepet stort læringspotensial. Begrepet signaliserer et syn på evner og forutsetninger som ikke ferdige egenskaper, men som et potensial som realiseres i samspill med, og betinget av, miljøet barnet har tilgang på. For at barn skal få utfolde seg og utvikle sitt potensial, er det viktig at de møter et positivt, støttende og inkluderende læringsmiljø helt fra tidlig barnehagealder.

For en del barn med stort læringspotensial er det vanskelig å akseptere at noe er slik bare fordi noen har sagt det. Deres stadige spørsmål om hvordan og hvorfor kan utfordre både foresatte og pedagoger. Når barn ikke tilpasser seg eller oppfører seg utfordrende eller annerledes enn forventet i barnehage og skole, er det viktig at pedagogene har nysgjerrighet på hva som kan ligge bak barnas handlinger, samt kunnskap om at stort læringspotensial kan være en mulig årsak å undersøke.

Identifisering i barnehagen

For å kunne oppdage, anerkjenne og yte tidlig innsats, er det avgjørende at ansatte i barnehagene har kunnskap om at barns atferd kan henge sammen med deres intellektuelle evner. Tradisjonelt har det vært lite eksplisitt fokus på barn med stort læringspotensial i barnehagen og det er foreløpig lite forskning på feltet. Det kan derfor være både nytt og utfordrende å identifisere disse barna i barnehagen.

Barnehagebarn med stort læringspotensial er i likhet med andre barn – forskjellige. Mangfoldet i målgruppa kan ikke beskrives gjennom knipper av felles egenskaper. For å kunne oppdage disse barna er det likevel nyttig og nødvendig å gi en oversikt over de mest relevante egenskapene deres (Idsøe, 2016).

Tegn på stort læringspotensial kan ses svært tidlig i barndommen, om man vet hva man skal se etter. Det er viktig at både foresatte og pedagoger gjenkjenner disse kognitive, sosiale og emosjonelle tegnene for å kunne stimulere og støtte barnet på best mulig måte tidlig i dets utvikling.

Småbarns- og førskolealderen for barn med stort læringspotensial er generelt preget av tidlig motorisk utvikling, gode motoriske evner, tidlig språkutvikling, stort vitebegjær og selvstendig aktivitet. God hukommelse, utforskende atferd og nysgjerrighet er typiske kjennetegn. Noen kan ha en tidlig interesse for geografi, universet, naturen, menneskekroppen og døden som fenomen (Idsøe, 2016).

Utviklingsalderen til disse barna kan ligge klart over deres fysiske alder på et eller flere områder. Deres utvikling er ofte asynkron. Det betyr at de kan utvikle seg i ulikt tempo på ulike områder. Dette innebærer at deres kognitive/intellektuelle/verbale utvikling ikke nødvendigvis er synkron med deres emosjonelle, motoriske eller sosiale utvikling. Barnet kan være langt forut for sin alder på det intellektuelle området, mens følelsesmessig reagerer de mer som forventet for sin alder.

Følgende tabell oppsummerer noen vanlige kjennetegn for hvordan barn med stort læringspotensial i barnehagen lærer og tenker

Kognitive kjennetegn og læringsatferd - førskolealder (Thurmann, 2015)

Tilegner seg fort ny kunnskap	Kan/husker godt	Analyserer omverden, systematiserer og skaper forbindelser
Barnet er ekstremt nysgjerrig	Barnet har stor allmennkunnskap	Barnet er oppmerksom på mange fenomener
Barnet lærer fort og lett	Barnet husker godt faktakunnskap	Barnet observerer veldig godt
Barnet lærer fort tall og bokstaver	Barnet husker mange opplysninger	Barnet er opptatt av likheter og forskjeller

Barnet tilegner seg lesing og skrivning selv	Barnet lærer fort sanger/rim utenat	Barnet danner kategorier f.eks. overbegreper)
Barnet vet mye om detaljer på noen områder	Barnet husker godt ting som er komplekse	Barnet skjønner fort sammenheng mellom årsak og effekt
Barnet har et uvanlig stort ordforråd	Barnet har evne til å konsentrere seg over lang tid	Barnet kan knytte sammen ideer og ting, som er ikke helt synlig
Barnet har et tidlig og godt språk		

Formålet med tabellen er å gi noen «knagger» som hjelp til å kjenne igjen stort læringspotensial tidlig, på områdene læring, tenkning og læringsatferd. Den kan ikke brukes som en sjekkliste for om et barn har stort læringspotensial eller ei. Barn er ulike, og utvikler seg i ulikt tempo på ulike områder. Vi må se hele barnet, bruke mange kilder til informasjon, og se barnet i mange kontekster.

I tillegg til kognitive kjennetegn, har forskning identifisert emosjonelle og sosiale kjennetegn for barn med stort læringspotensial i barnehagealder som er viktige å kjenne til (Skogen & Ildsøe, 2016).

Sosiale og emosjonelle kjennetegn i førskolealder

Emosjonelt kjennetegnes barn med stort læringspotensial gjerne av stor sensitivitet og velutviklet empati. De føler gjerne dypt, sterkt og mye, og kan fremstå som intense. De kan ha en sterk rettferdighetssans og en tidlig utviklet forståelse for etikk og moral. På grunn av sitt avanserte språk og konseptuelle ferdigheter, kan noen virke «sjefete» i sin lek med andre, noe som ikke alltid blir like godt mottatt av voksne. Sosialt foretrekker de ofte voksne eller yngre barn som venner.

Mange har et høyt aktivitetsnivå og et lavt søvnbehov. De kan gjerne holde på lenge med selvvalgte oppgaver/aktiviteter, og kan bli frustrerte eller sinte når de må avbryte disse. Forutsigbarhet og forberedelsestid vil være nødvendig for dem, som for mange barn.

Barn med stort læringspotensial kan være svært selvkritiske og perfeksjonistiske. Høye ambisjoner kan få dem til å prestere høyt, mens for noen kan det resultere i at de vegrer seg for å prøve dersom de ikke er helt sikre på å mestre en utfordring.

Noen internaliserer selvkontroll og har god selvregulering fra tidlig alder. Dette gjelder særlig barn med tidlig språkutvikling.

Kjennetegnene beskrevet her skal ikke ses som uttømmende. Det er heller ikke slik at alle egenskaper og typer av atferd som er beskrevet her må være til stede for å konkludere med at et førskolebarn har stort læringspotensial.

Svært tidlig og egeninitiert lesing vil som regel være en svært god indikator i seg selv på svært høye intellektuelle ferdigheter. Motsatt utelukker ikke en manglende tidlig språk- og leseutvikling at barnet har stort læringspotensial. Som beskrevet har barn med stort læringspotensial ulike interesser, motivasjon og utvikler seg forskjellig, samt at barnets styrker kan ligge på andre områder enn det språklige. Barnehagehverdagen gir heller ikke nødvendigvis mulighet for å oppdage hvilket potensial et barn kan ha på ethvert område. Gjennom observasjon og samtale med barna og informasjon fra foresatte, kan personalet avdekke barnets interesser, kunnskap, ferdigheter, behov og eventuelle sårbarheter på ulike områder.

Identifisering i skolen

Før skolen planlegger og setter i gang tiltak for elever med stort læringspotensial, må elevene identifiseres, gjenkjennes og anerkjennes. Dette krever en grunnleggende kompetanse om elevenes behov, og om hva som kjennetegner deres styrker og eventuelle utfordringer.

Kognitive, emosjonelle og sosiale kjennetegn viser seg ofte i oppførselen til barna i klasserommet. Det betyr at lærerne vil ha gode muligheter for å kunne legge merke til og identifisere elever med stort læringspotensial

Flinke elever versus elever med stort læringspotensial (Idsøe, 2014)

Skoleflinke	Elever med stort læringspotensial
Kan svarene	Stiller spørsmålene
Er interessert	Er svært nysgjerrige
Er oppmerksomme	Er mentalt og fysisk involvert
Har gode ideer	Har ville, rare ideer
Arbeider hardt	Er lekne, men gjør det godt på prøver
Svarer på spørsmålene	Diskuterer detaljert, utbroderer
Er i toppen i alderstrinnet	Er forbi alderstrinnet
Lytter med interesse	Viser sterke følelser og meninger
Lytter lett	Vet allerede
6-9 repetisjoner før mestring	1-2 repetisjoner før mestring
Forstår ideer	Bygger abstraksjoner
Liker jevnaldrende	Foretrekker voksne
Forstår meningen	Trekker slutninger
Fullfører oppgaver	Starter prosjekter
Er mottakelig	Er intens
Kopierer presist	Skaper nytt
Liker skolen	Liker læring
Tar til seg informasjon	Bearbeider informasjon
Tekniker	Oppfinner
Foretrekker enkle, endefremme prestasjoner	Trives best med kompleksitet
Er bevisste	Er ivrig observerende
Er fornøyd med egen læring	Er svært selvkritisk
Oppfører seg som man skal	Blir klassens klovn
Liker rutine	Kjemper mot rutine

Elever med stort læringspotensial kan være svært ulike. De kan utvikle seg ulikt ut fra faktorer som personlighet og skoleerfaringer. Betts og Neihart (1988) presenterer seks forskjellige profiler som illustrerer dette

Profiler for elever med stort læringspotensial

Type 1 Den suksessfulle	Type 2 Den utfordrende	Type 3 Den skjulte
Lærer seg hvordan systemet virker, og tilpasser seg. De blir oppfattet som flinke, og gjør det godt på prøver og tester. Godt likt av lærere og medelever og godt inkludert sosialt. De kjeder seg ofte og underbyter. Som voksne er de gjerne kompetente men fantasiløse. De har ikke fullt fått utviklet sitt potensial.	Utfordrer omgivelsene og tilpasser seg ikke. Svært kreative og framstår som sta, taktløse eller sarkastiske. Utfordrer lett læreren foran de andre elevene Er frustrerte, ofte i konflikt og utvikler et negativt selvbilde. Kan lett komme i faresonen for å droppe ut av skolen, rus og kriminalitet.	Skjuler sine talenter for å bli inkludert blant jevnaldrende. Fra å være motivert og interessert i akademiske/kreative fag, kan de plutselig endre seg og miste interesse for det de for kort tid siden var lidenskapelig opptatt av. Dette kan ofte være jenter som er usikre og engstelige.
Type 4 Drop out'en	Type 5 Den dobbelteksjonelle	Type 6 Den autonome
Fremstår som sinte og frustrerte. Føler seg avvist av systemet og reagerer med tilbaketrekking og depresjon. De har ofte interesser som ligger på siden av den ordinære læreplanen og får lite støtte og bekreftelse for sitt talent og sine interesser. Dropper ofte ut av skolen, om ikke fysisk, så emosjonelt og mentalt	Har en funksjonshemming eller lærevanske i tillegg til at de har stort læringspotensial. Eleven blir ikke identifisert som evnerik på skolen, fordi systemet fokuserer på svakhetene fremfor styrkene og talentene deres. De kan benekte at de har vanskeligheter og hevder at oppgavene er «kjedelige» eller «dumme». Er utålmodige og kritiske.	Den autonome eleven som har lært seg å jobbe effektivt og har fått systemet til å jobbe for seg. De er vellykkede og godt likt av alle. Selvbildet er høyt fordi behovene deres blir møtt. De er suksessfulle, de får positiv oppmerksomhet og støtte for det de gjør og for den de er. De har ofte gode lederegenskaper.

Denne typeinndelingen er ikke et forsøk på framstille en diagnostisk modell. Den er utviklet som en pedagogisk hjelp for lærere til å oppdage kompleksiteten i elevenes situasjon. Profiltypene er ikke statiske personlighetsprofiler, men gir et bilde av mulige utviklingsløp dersom elevene ikke blir forstått og møtt. Det er vesentlig at skolen forstår og fanger opp hvor viktig rett utfordringsnivå og støtte kan være for disse barnas atferd og utvikling. Det kan være avgjørende for en elevs utvikling at lærere er klar over at bak det som kan oppfattes som problematferd og tilsynelatende manglende motivasjon, kan det ligge et stort læringspotensial som ikke har blitt identifisert eller møtt med relevante tiltak for å møte deres læringsmessige, relasjonelle/sosiale eller emosjonelle behov. Det er ikke sikkert barnet/ungdommen selv eller deres foresatte er klar over at eventuell mistilpasning kan henge sammen med et stort læringspotensial. Voksne i barnehage, skole og hjelpeapparatet må møte barnet med anerkjennelse og nysgjerrighet på å forstå intensjonene og beveggrunnene bak deres atferd.

Sosiale og emosjonelle kjennetegn i skolealderen

Forskning har ikke funnet at barn med stort læringspotensial har lavere sosial kompetanse enn andre barn. Men stort læringspotensial kan gjøre de sosialt sårbare, da det kan være vanskelig for dem å finne jevnaldrende venner som «matcher» dem når det gjelder måten de tenker på. Disse barna er typisk interessert i leke- og læringsaktiviteter som ligger på et høyere utviklingsnivå enn det deres jevnaldrende mestrer. Dette kan føre til at de leker lite med de andre barna, hvilket igjen kan resultere i at de blir sosialt isolerte. Videre kan deres forestillinger om, og forventninger til, vennskap, skille seg sterkt fra jevnaldrende sin forståelse. Foruten å være ute etter venner som er like verbale som dem selv, og som forstår deres ofte subtile eller ironiske humor, er de også ute etter venner som deler deres oppfatning av hva vennskap innebærer; som utveksling av følelser, dele bekymringer, hemmeligheter og triumfer, stille opp for hverandre og være venner over tid (Idsøe, 2016). Ensomhet kan av nevnte årsaker være en vedvarende eller tidvis utfordring i førskole-, skole- og ungdomsalder. Jo høyere barnets læringspotensial er, jo vanskeligere vil det kunne være å finne jevnaldrende som matcher. Familie og lærere som ser og matcher barnet eller ungdommen som har det slik, blir ofte ekstra viktige for barnets selvbilde og utvikling. Barn med stort læringspotensial kan ha et særlig behov for å finne arenaer hvor de også kan føle seg speilet sosialt. Det kan være til stor hjelp for dem om skole og barnehage etablerer prosjekter, klubber eller grupper på tvers av alderstrinn. Dette kan med fordel gjøres med utgangspunkt i interesser, og derfor ikke utelukkende være bare for elever med stort læringspotensial.

Utfordringer i identifiseringsarbeidet

Noen barn har større risiko enn andre for å ikke bli identifisert som å ha stort læringspotensial. Dette gjelder blant annet gruppen elever som i forskningslitteraturen betegnes som «dobbelteksepsjonelle». Betegnelsen brukes om elever som *både* har et stort læringspotensial og en lærevanske eller funksjonsnedsettelse. Det kan dreie seg om fysiske utfordringer, dysleksi eller andre lærevansker, oppmerksomhetsvansker/ADHD, eller autismspekterdiagnoser. Skolen vil typisk ikke oppdage at disse elevenes har stort læringspotensial på et eller flere områder, fordi fokus som regel rettes mot elevens vanske fremfor hans ressurser. Eller motsatt, at lærevansken ikke oppdages eller tas på alvor dersom det er kjent at eleven har et stort læringspotensial. Det kan også være at de to eksepsjonalitetene kamuflerer hverandre, slik at elevens evner ikke oppdages og anerkjennes, og eleven heller ikke får hjelp med sine vansker.

Videre må både førskolelærere og lærere være oppmerksomme på at elever med minoritetsspråklig bakgrunn kan ha stort læringspotensial, også på tross av eventuelt svakere ferdigheter i norsk språk. Uten kunnskap og tilstrekkelig oppmerksomhet i skolen på identifisering, samt kunnskap om at elever med stort læringspotensial finnes uavhengig av

nasjonalitet, sosioøkonomisk status eller tilleggsvansker, risikerer disse elevene å ikke bli oppdaget og forstått i det hele tatt.

Identifiseringsstrategier

I tillegg til kunnskap om hva som kjennetegner elever med stort læringspotensial, vil lærere ha behov for kartleggings- og veiledningsmateriell som hjelp i identifiseringsprosessen, samt et repertoar av undervisningsstrategier for å identifisere hvilket potensial elevene har.

Flere metoder bør kombineres i arbeidet med å oppdage elever med stort læringspotensial. Identifiseringsprosessen må inkludere elevenes emosjonelle, faglige, sosiale, fysiske og psykiske behov. Jøsendalutvalget peker på noen relevante kilder som kan brukes, og som bør ses i sammenheng med hverandre:

1. Resultater som sier noe om elevens kunnskapsnivå, ferdigheter, prestasjoner og progresjon.
2. Observasjoner som viser tegn på atferd som forbindes med stort læringspotensial eller underytelse.
3. Informasjon fra eleven selv, foresatte, jevnaldrende, pedagoger og andre som har kjennskap til barnet.

Skoleprestasjoner som baserer seg på reproduksjon av kunnskap er ikke egnet til å identifisere elever med stort læringspotensial. Det er snarere refleksjonsevne og evne til å nærme seg faglige problemstillinger på en original og kreativ måte som kjennetegner mange av disse elevene. Elever kan videre ha stort læringspotensial i ett fag eller tema, men middels interesse for andre fag. Dette skal ikke ekskludere eleven fra å oppfattes som å ha stort læringspotensial.

Rutiner og ressurser

Foreldre som ressurs

Både barnehage og skole har ansvar for å legge til rette for et samarbeid med foresatte og elever hvor stort læringspotensial gjøres til et like naturlig tema som læringsutfordringer i formelle og uformelle samtaler med barna og hjemmet. I Sola kommune ønsker vi også at foresatte tar kontakt med barnehagen eller skolen til barnet dersom de lurer på om barnet kan ha behov for en særlig tilpasning. I kontakten med foresatte, skal pedagoger og lærere være nysgjerrige på, og ta på alvor, foresattes fortelling om eget barn, så vel som barnets opplevelse, og initiere nødvendige tilpasninger innenfor barnehagens og skolens rammer.

Både pedagoger og lærere har ansvar for å ta initiativ til å trekke inn kompetanse fra egen virksomhet eller andre instanser ved behov for veiledning eller ytterligere kartlegging i en identifiseringsprosess, eller ved tvil om tilpasningsbehov.

Tilpasninger til den enkelte vil som oftest foregå innenfor de rammer og ressurser som allerede eksisterer, men det vil ofte være muligheter til å gjøre ting på en annen måte.

Jøsendalutvalget peker i særlig grad på hvor viktig det er å involvere foresatte i identifiseringsprosessen. Skolen er lovpålagt å legge til rette for et godt samarbeid med foreldrene. Dialog med eleven selv, og andre som har kjennskap til barnet, er sentralt for å få kunnskap om, og anerkjennelse av, barnets potensial. Målet for skole-hjem samarbeidet er å fremme elevens læring og utvikling. Lærerne får gjennom foreldresamarbeidet bedre innsikt i elevens behov og fungering, og kan støtte eleven på en mer tilpasset måte i skolehverdagen. Gjennom positive samarbeidserfaringer vil lærere og foresatte utvikle en større felles forståelse av barnets behov og kan på den måten bli bedre i stand til å støtte barnets læringsprosess, både hver for seg og sammen.

Skoler som generelt har et godt læringsmiljø, er gjerne preget av gode samarbeidsrelasjoner på flere plan. Dette er skoler som har et «åpent» klima og er fleksible både i møtet med elever og foreldre.

Overganger

Gode systemer for overganger og informasjonsoverføring mellom barnehage og skole og mellom skoleslag er viktig for alle barn, og spesielt for barn med stort læringspotensial. Det fordrer god kommunikasjon mellom barnehagene og skolene for å gi barna en best mulig skolestart der deres behov og forutsetninger blir ivaretatt. For å få til en god overgang fra barnehage til skole kreves kunnskap om barnets erfaringer, forutsetninger og behov allerede fra barnehagen av. Dette kommer ikke uten god dialog på tvers av institusjonene.

Vi ønsker at foresatte er ekstra oppmerksom på overgangene fra barnehage til skole, og fra barneskole til ungdomsskole. For å sikre gode overganger er det viktig at skolen får tilstrekkelige opplysninger om barnets faglige, sosiale og emosjonelle utvikling.

PP-tjenesten sin rolle

Barn med stort læringspotensial vil i mange tilfeller ha et tilfredsstillende og likeverdig utbytte av det allmenpedagogiske tilbudet i barnehagen eller opplæringstilbudet i skolen, og har ikke rett til spesialundervisning eller spesialpedagogisk hjelp. Derfor skal de normalt ikke henvises til PP-tjenesten, men dette må vurderes i hvert enkelt tilfelle. PP-tjenesten kan være en samarbeidspartner for å kunne tilrettelegge barnehage- og/eller skoletilbud. Det vanligste er at henvisning til PP-tjenesten skjer gjennom et samarbeid mellom barnehage/skole og barnets foresatte. Men foresatte har også mulighet for å kontakte eller rette henvisning til PPT selv.

I disse tilfellene bør det sendes en henvisning til PP-tjenesten:

- **Andre utfordringer**
Dersom barnet ikke har et tilfredsstillende og likeverdig utbytte av tilbudet, grunnet andre utfordringer enn at barnet har et stort læringspotensial, kan det henvises til PP-tjenesten for en videre utredning av behovet for spesialpedagogisk hjelp eller spesialundervisning. Dette gjelder dobbelteksepsjonelle barn.
- **Fremskutt skolestart**
Opplæringslovens § 2-1 åpner opp for at barnet kan begynne på skolen et år før dersom det innen 1. april har fylt 5 år, etter sakkyndig vurdering og søknad fra foresatte.
- **Hoppe over klassetrinn**
Noen elever kan lære det samme som sine medelever i et langt raskere tempo og kan i noen tilfeller hoppe over et skoleår. Opplæringslovens § 2-1 åpner for at en elev helt eller delvis kan fritas fra opplæringspliktens krav til ti fullførte skoleår, etter sakkyndig vurdering og samtykke fra foresatte.

Pedagogiske strategier - barnehage

Leken er barnehagens viktigste arena for sosialisering og læring og alle barn skal tilbys et godt og utviklende lekemiljø og læringsmiljø. Leken skal ha en sentral plass i barnehagen, og skal være en arena for barnas utvikling og læring, og for sosial og språklig samhandling <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/> Personalets oppgave er å støtte barn ut fra barnas forutsetninger og legge til rette for god utvikling og progresjon. Alle barn skal gis mulighet til å utvikle sitt potensial ut fra egne forutsetninger. Barnas nysgjerrighet, kreativitet og vitebegjær skal anerkjennes, stimuleres og legges til grunn for deres læringsprosesser. Barna skal få undersøke, oppdage og forstå sammenhenger, utvide perspektiver og få ny innsikt.

Det betyr at barnehagene må arbeide med å tilby både bredde og dybde i lek og aktiviteter, som kan gi mestring og utfordring for alle barn. Personalet må ha kunnskap om gode arbeidsmåter og må legge til rette for barnas ulike behov i arbeid med leketema, prosjekter og aktiviteter. For at alle barn skal ha like muligheter, ut fra egne forutsetninger og evner, må personalet også ha kunnskap om hvordan de kan legge til rette for god progresjon. Rammeplanen sier: Barnehagen skal legge til rette for progresjon gjennom valg av pedagogisk innhold, arbeidsmåter, leker, materialer og utforming av fysisk miljø. Barn skal få utfordringer tilpasset sine erfaringer, interesser, kunnskaper og ferdigheter (2017:44)

Dette betyr at gode planer, valg av arbeidsmåter og materialer vil være av stor betydning for barns utvikling. Det samme vil organisering av barnegrupper og valg som gjøres i systemisk arbeid. Det er et mål for personalet å sikre at alle barn opplever vennskap og tilgang til fellesskapet på tvers av modning og alder. Dette vil ha betydning for barnets posisjon og plass i barnegruppen og har stor betydning for barnets tilgang til leken. For at alle barn skal oppnå god utvikling ut fra sine forutsetninger må personalet legge til rette for tilstrekkelig støtte og utfordringer i tråd med modning og utvikling. Samtidig må en sikre at barnets stemme tas med i arbeid med planlegging og gjennomføring. Barnehagen skal være bevisst på barnas ulike uttrykksformer og tilrettelegge for medvirkning på måter som er tilpasset barnas alder, erfaringer, individuelle forutsetninger og behov (2017:27). Gjennom observasjon og samtale med barna kan personalet avdekke hva barnet er opptatt av og dermed avdekke interesseområder og ferdigheter som de kan støtte og bygge videre på. Det betyr at barn skal møtes som individer, og deres opplevelsesverden skal anerkjennes og møtes med respekt. Barnehagen skal gi rom for barnas ulike forutsetninger, perspektiver og erfaringer og bidra til at barna, i fellesskap med andre, utvikler et positivt forhold til seg selv og tro på egne evner.

Tiltak skole

Skolene og lærerne må arbeide systematisk med å utvikle sin pedagogiske praksis og evne til å differensiere på måter som fremmer læring og skaper gode læringsmiljø. Skolene sin tilnærming og tilrettelegging av opplæringen for elever med stort læringspotensial må forankres i Utdanningsdirektoratets retningslinjer. På udir.no sine sider «Tilpasset opplæring for elever med stort læringspotensial», oppsummeres kunnskapsgrunnlaget og anbefalinger for skolars og læreres praksis med å tilpasse undervisningen.

Skoler anbefales her å ha fokus på prosesser som arbeid med kartlegging, læreplaner, læringsaktiviteter, undervisningsmetoder, vurdering, elevmedvirkning, lærersamarbeid og læringsmiljø. Tiltak som anbefales er vurderingsstrategier for å kunne tilpasse opplæringen til det nivået elevene fungerer på, personaliserte/differensierte læreplaner, varierte undervisningsmetoder, strategier for vurdering av nivå og justering av opplæringen, systematisk involvering av elevene selv i valg av tema, nivå, arbeidsmåte, arbeidsform og presentasjonsform. Opplæringen skal foregå i et trygt og fremragende læringsmiljø, som kjennetegnes ved at skolens ansatte motiverer og stimulerer til læring for alle elever gjennom undervisning av høy kvalitet, tilpasset opplæring og høye ambisjoner for elevenes læring. Når disse prosessene praktiseres i en integrert sammenheng og i en kultur som setter høye forventninger til alle elever, dannes et grunnlag for et mer fleksibelt læringsarbeid med tilpasning som tar hensyn til elevenes individuelle forskjeller.

For å skape den fleksibiliteten som trengs for tilrettelegging har noen skoler også god erfaring med to ting:

- digitale og personlige læringsplaner for alle elever
- en relativt faghomogen undervisningsstruktur (parallellegging av fag).

Digitale læringsplaner gjør det enklere å gjøre tilpasninger som ikke eksponerer elevene eller bidrar til å forsterke følelsen de kan ha av å være annerledes. Den enkelte faglærer blir ansvarlig for å fylle i læreplanen for den spesifikke eleven, ikke bare kontaktlæreren.

Den tilrettelagte undervisningsstrukturen innebærer at skolen sørger for at alle lærerne på skolen parallellegger sine fag samtidig på samtlige trinn. Slike organisatoriske grep gjør det mulig for en elev å forlate sitt klassetrinn for å ta faget på et annet trinn, uten at eleven risikerer å gå glipp av noe.

Pedagogiske strategier - skole

Som nevnt, finnes det ikke én mal som vil passe for alle elever med stort læringspotensial. Som lærer må man spørre seg hva som vil være den beste strategien for å gi eleven økt kunnskap, læring og motivasjon. Det må tas hensyn til elevens faglige kunnskapsnivå, elevens

kapasitet med hensyn til tempo og omfang og preferanser for måter å lære på. Vi vil likevel framheve noen overordnede strategier for tilpasset opplæring for denne elevgruppa, basert på oppdaterte anbefalinger.

Akselerasjon betyr raskere progresjon og at elevene jobber med kompetansemål som er for høyere klassetrinn. Akselerasjon egner seg godt for elever som har behov for en raskere progresjon i fagene ut fra ferdigheter og motivasjon. Ulike former for akselerasjon kan være tidligere skolestart, hoppe over klassetrinn, eller at elever på ungdomstrinn tar fag i videregående opplæring. Langt vanligere er det at eleven gis mulighet for akselerasjon innenfor klassen ved at eleven får arbeide med mer avansert lærestoff enn resten av klassen og jobber med mål over sitt trinn. Eleven kan også gis tilbud om å hospitere i enkeltfag på høyere trinn.

Beriket undervisning Beriking går ut på å utvide og supplere lærestoffet ved at eleven går mer i dybden innenfor et fag eller på tvers av fag. Berikelse kan handle om at eleven får jobbe med mer komplekse og utfordrende oppgaver. Et godt virkemiddel er å bruke oppgaver som krever at eleven bruker undersøkende arbeidsmåter og gis anledning til å gå i dybden på enkelte emner. Eleven bør gis muligheter for kreative arbeidsmåter og arbeid med oppgaver som krever mer refleksjon. Ved å få bryne seg på komplekse og spesielt utfordrende oppgaver på de områdene de har et særskilt talent for, vil elevene få lyst til å lære, og utvikle og bevare en indre motivasjon.

Gruppering med likesinnede Lærere anbefales å venne seg til å gjøre pre-tester før hun gjennomgår fagstoff med klassen, for å kartlegge om det er elever som allerede kan det som skal læres. Disse elevene må få andre utfordringer enn resten av klassen. Elever kan settes sammen i grupper på tvers av klasser og klassetrinn på egen skole, hospitere på andre skoler, eller vurderes til å kunne hoppe over et år. Barn og unge med akademiske talenter innfor et område bør gis mulighet for å møte andre som kan matche dem faglig. Dette er også viktig for deres sosiale og emosjonelle utvikling. Det kan ha stor betydning for elevens motivasjon, selvforståelse og opplevelse av tilhørighet å møte «likesinnede».

En annen aktuell løsning kan være å gi elever med ekstraordinært læringspotensial en mentor på eller utenfor skolen innenfor elevens særlige interesse. Det kan være den dyktigste faglæreren på skolen i emnet, eller en forsker ved universitetet. Vedvarende manglende faglig og sosial speiling kan medføre vansker med selvfølelse, og kan medføre at selv de smarteste barna kan oppfatte seg selv som dumme.

Skolene bør bevisst prioritere å legge organisatorisk til rette for at disse strategiene kan brukes, gjennom tiltak som parallellegging av timeplan på tvers av klassetrinn.

Tilpasset undervisning og differensiering

Lærere vil ha bruk for en rekke undervisningsstrategier og læringsaktiviteter i arbeidet med å tilpasse undervisningen etter elevens behov og forutsetninger. En god differensieringsstrategi for lærere er å planlegge sin undervisning for hele klassen etter prinsippene i ABC- modellen. Den går ut på at læreren planlegger fagtema klassen skal jobbe med gjennom å lage oppgaver på tre nivåer.

A nivå – enkleste nivå. Eleven skal huske og gjengi

B nivå – eleven kan forstå og anvende kunnskapen

C nivå – eleven får drøfte og reflektere over fagstoffet i oppgavetemaet

Modellen kan brukes i mange fag. Den bygger på Benjamin Bloom (1985) sin taksonomi, som går fra lavere ordens tenkning (A nivå) til høyere ordens tenkning (C nivå). Elever med stort læringspotensial i det aktuelle faget skal få arbeide med oppgaver på C-nivå eller over direkte, uten å måtte gjøre A/B først.

Lærere anbefales også å legge inn åpne oppgaver/ oppgaver uten tak i sin klasseundervisning.

Lærere vil også ha behov for fagspesifikke strategier for å differensiere undervisningen for elever med stort læringspotensial i ulike fag som språkfag, naturfag, samfunnsfag, matematikk eller praktisk- estetiske fag, samt på tvers av fag.

Lesesenterets nettsider anbefales for lærere. Artikkelen [Svært kompetente lesere](#) gir praktiske tips om hvordan læreren kan tilpasse undervisningen til elever med stort potensial innenfor lesing og skriving. UiS sin nettside *Språkløyper* tar i tillegg opp tilpasset opplæring for elever med stort læringspotensial, både i forbindelse med mer generelle temaer og i seg selv.

En forutsetning for å lykkes med å fremme motivasjon og prestasjoner til elever med stort læringspotensial, enten de er svært kompetente lesere eller har stort potensial eller motivasjon i andre fag, er å møte dem med høye forventninger til deres bidrag og genuin interesse for hva de kan finne ut av eller få til. Elever med stort læringspotensial har behov for utfordringer på tilstrekkelig høyt nivå også for at de skal bli vant til å måtte jobbe for resultatene og erfare og håndtere faglig motgang.

Oppgavene må imidlertid oppleves relevante for eleven. Det vil si at eleven er motivert for emnet og oppgaven, og at oppgaven er virkelighetsnær. For elever med stort læringspotensial innenfor matematikk og problemløsning, er oppgaver som går ut på å løse reelle problemer ofte motiverende. For mange enkle og rutinebaserte arbeidsoppgaver knyttet til lesing av

fagtekster eller repeterende regnestykker, kan være drepende for interesse og utvikling for alle elever, men særlig for elever med stort læringspotensial.

Utfordringer på rett nivå og økt valgfrihet skaper og opprettholder elevens personlige engasjement og øker lyst til læring. Muligheter for å fordype seg i tema elevene har særlig interesse og talent for, møter deres tørst etter ny og relevant, dvs. for dem viktig, kunnskap.

Lese-, skrive- og samtaleoppgaver må gi denne elevgruppa mulighet for refleksjon på et tilstrekkelig høyt nivå. Arbeid med multiple tekster, ulike sjangre og motstridende tekster om ulike tema kan bidra til at eleven utvikler en enda mer fleksibel, reflektert og integrert forståelse og dypere læring.

Elevene må få bruke det de har lært i meningsfulle kontekster. I arbeid med tekster ligger det rike muligheter i problembasert arbeid. En slik arbeidsmetode kan være aktuell i mange fag, og kan brukes i arbeid med temaer som går på tvers av fag. Elever kan gjerne oppfordres til å velge litteratur/kilder, fordypningstema, arbeidsmetoder, arbeids- og presentasjonsform selv.

Gjennom å introdusere vitenskapelige metoder i for eksempel naturfag og samfunnsfag kan en gjennomføre en mer utforskende type lese- og skrivearbeid. Når elevene får arbeide med reelle problemstillinger, kan de oppleve undervisningen som mer utfordrende, relevant og motiverende. Slike oppgaver kalles gjerne for «oppgaver uten tak» – eller rike/autentiske vurderingsoppgaver.

Omvendt undervisning, hvor elevene setter seg inn i et emne i forkant av undervisningen, fremmer selvstendighet og gir elevene muligheter for å sette seg ambisiøse og motiverende mål.

Lærerens rolle

Elever med stort læringspotensial trenger som alle andre elever konkrete og relevante tilbakemeldinger og ikke minst framovermeldinger på sitt faglige arbeid, både fra medelever og lærere, for å utvikle seg.

I likhet med andre elever, må elever med stort læringspotensial få god og relevant lærerstøtte for å bevare sin motivasjon. Den optimale læreren for denne elevgruppa har høy faglig kompetanse, pedagogisk kompetanse om elever med stort læringspotensial, samt spesifikke personlige kjennetegn. Personlige og faglige kjennetegn på en god lærer for målgruppa:

- Forstår, aksepterer, respekterer og stoler på
- Er sensitiv overfor andre
- Tenker raskt, tar initiativ, skaper, danner relasjoner, organiserer
- Er fleksibel, åpen for nye ideer
- Er entusiastisk

- Er fasilitator, coach
- Krever høy kvalitet på arbeidet
- Er innovativ og eksperimentell heller enn konform
- Involverer heller andre i å undersøke noe enn å gi svarene ferdig servert
- Gir tilbakemeldinger
- Bruker varierte undervisningsmetoder
- Respekterer kreativitet og forestillingsevner
- Stimulerer tenkning på høyere nivåer
- Gjennomfører stimulerende diskusjoner ved hjelp av spørsmål som krever dypere tenkning, og ber elever om å tenke selv (Idsøe, 2014)

God relasjonskompetanse hos læreren og et systematisk fokus på og arbeid med lærer-elev relasjoner så vel som med relasjoner mellom barn, er av avgjørende betydning for alle elevers trivsel, utvikling og læring. Dette er naturligvis like viktig for barn med stort læringspotensial. Forskning viser at dersom en lykkes med å tilpasse opplæringen for alle elever, fremmer det læringsmiljøet og –utbyttet for alle elever.

Referanser

- Betts, G. & Neihart, M. (1988) Profiles of the gifted and talented. I Gifted Child Quarterly. National Association for Gifted Children (NAGS). Tilgjengelig på davidsongifted.org/db/Articles_id_10114.aspx
- Bloom, B. (1985) Developing Talent in Young People. Ballantine books, New York.
- Bærum kommune (2015) Barn og unge med stort læringspotensial
- Børte, K., Lillejord, S. & Johansson, L. (2016) Evnerike elever og elever med stort læringspotensial. En forskningsoppsummering. Oslo: Kunnskapscenter for Utdanning
- Gardar, L.A. (2012) Evnerike barn i barnehagen. Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA). Masteroppgave fakultet for lærerutdanning.
- Idsøe, E. (2014) Elever med akademisk talent i skolen. Cappelen Damm Akademisk.
- Lesesenteret (lesesenteret.uis.no)
- Lie, B. (2015) Begavede barn - i barnehagealder. Cappelen Damm Akademisk
- Lie, B. (2014) Eksepsjonelle og dobbelteksepsjonelle elever – begavede elever og begavede elever med lærevansker. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- NOU 2016: 14 Mer å hente – Bedre læring for elever med stort læringspotensial
- Meland, A. M. Elever med stort læringspotensial. Tilpasninger i klasserommet. Foredrag Eiganes skole, oktober 2017.
- Meld. St. 28 (2015–2016) Fag- Fordypning og Forståelse.
- Plan for overgang mellom barnehage-skole 2017-2020
- Rammeplan for barnehager (2017)
- Språkløyper (sprakloyper.uis.no)
- [Svært kompetente lesere](#)
- Skogen, K. & Idsøe, E. (2016) Våre evnerike barn. En utfordring for skolen. Cappelen Damm Akademisk
- Stavanger kommune (2016) Elever med stort læringspotensial i Stavangerskolen. Veileder
- Tønsberg kommune (2017) Veileder for arbeidet med «Barn og unge med stort læringspotensial»
- Thurmann, B. (2015) Erkennen, Verstehen und Begleiten – Kognitiv begabte Kinder in der Kindertagesstätte. Schleswig-Holstein Ministerium für Soziales, Gesundheit, Wissenschaft und Gleichstellung

Anbefalt litteratur - barnehage

Gardar, L.A. (2012) Evnerike barn i barnehagen. Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).
Masteroppgave fakultet for lærerutdanning:

http://www.hioa.no/content/download/25020/319505/file/Evnerike%20barn%20i%20barnehagen_linda%20apalnes%20gardar.pdf

Lie, B. (2015) Begavede barn - i barnehagealder. Cappelen Damm Akademisk

Plan for overgang mellom barnehage og skole 2017-2020

Rammeplan for barnehager (2017)

Skogen og Idsøe (2016) Våre evnerike barn. En utfordring for skolen. Cappelen Damm Akademisk.

Anbefalt litteratur - skole

Skolers tilnærming og tilrettelegging av opplæringen for elever med stort læringspotensial må forankres i de retningslinjer Utdanningsdirektoratet har utarbeidet og som er tilgjengelige på udir.no. Veilederen bygger på følgende utredninger og forskningen som foreligger i en norsk kontekst:

- Kunnskapsgrunnlag /forskningsoppsummering: [Evrerike elever og elever med stort læringspotensial 2016](#)
- Ludvigsensutvalgets utredninger om Fremtidens skole: [NOU 2014:7](#). [NOU 2015:8](#)
- Meld. St. 28 (2015–2016) *Fag- Fordypning og Forståelse*. [Meld. St. 28 \(2015–2016\)](#)
- Jøsendalsutvalgets utredning om opplæringstilbudet til denne elevgruppen:

[NOU 2016: 14 Mer å hente – Bedre læring for elever med stort læringspotensial](#)

[Oppsummering av NOU 2016: 14](#)

Annen aktuell litteratur:

Danmark gjorde et utredningsarbeid om elevgruppen i 2011. [Talentrappert 2011](#)

Skolverket i Sverige har laget en [ressursside](#) om arbeidet med særskilt begåvade.

Freeman og Raffan: [Worldwide provision to develop gifts and talents 2010](#)